

Almanya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları: 1934-45 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme

Tahir KODAL*

Geliş tarihi: 22.06.2023

Kabul tarihi: 30/10/2023

Atf: Kodal, T. “Almanya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları: 1934-45 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Ortadoğu Etütleri*, 15-2 (2023):117 - 145

DOI: 10.47932/ortetut.1318575

Öz: Hitler'in 1934'te tam anlamıyla iktidara gelmesinden sonra, Almanya bir yaşam alanı (Lebensraum) yaratma ve yeniden bir Dünya Gücü (Weltmacht) olma politikasına geri dönmüştür. Bu politikalar çerçevesinde Almanya'nın kuruluşundan bu yana izlediği “doğuya doğru” politikası bağlamında bir kez daha dünya iletişiminde hayati öneme sahip stratejik bir bağlantı noktası olan Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu yönelimin en önemli nedeni; Adolf Hitler'in Almanya'nın Ortadoğu'da İngiltere ve Fransa'ya kıyasla ekonomik ve siyasi etki açısından çok geride olduğunu fark etmesidir. Dolayısıyla Hitler Hükûmeti bu gerekliliği ve gerçekliği kabul etmiş Almanya için de bir nüfuz bölgesi elde etmek için çalışmaya karar vermiştir. Bu bağlamda, zamanın gereklerine uygun bir şekilde Almanya'nın nüfuz bölgesi; Avrupa'nın doğu ve güneydoğusu, Ön Asya ve Mısır olarak kararlaştırılmıştır. Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik nüfuz politikasında ekonomik propaganda ve araçların yetersiz kalacağıının farkına vararak kültürel propaganda ve genişleme ile birlikte ekonomik genişleme faaliyetleri yürütmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada; Hitlerin iktidara gelmesinden sonra Almanya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde Ortadoğu'ya yönelik nüfuz ve kültür politikası konu edilmiştir. Bu bağlamda, Almanya'nın Ortadoğu ülkesi olarak kabul etmiş olduğu Türkiye ve Mısır'a karşı takip edilmesi istenilen nüfuz ve kültür politikası ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken Alman bilim insanlarının hazırlanılan ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan raporlar temel alınmıştır. Dr. Kurt Koehler (Leipzig), Dr. Oluf Kürkmann (Jena) ve Dr. Wilhelm Eilers (Berlin) tarafından hazırlanılan raporlara göre Almanya'nın Türkiye'ye, Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda; konunun daha iyi anlaşılması için ilk olarak, Almanya'nın Ortadoğu'da takip etmek istediği “nüfuz mıntıkları politikası” raporlar temel alınarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın asıl kısmında; “Avrupaî Şarkın kapısı” olarak görülen Türkiye'ye karşı takip edilen nüfuz ve kültür politikası üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise “Müslüman Şark'a açılan kapı” şeklinde ifade edilen Mısır'a karşı yürütülen nüfuz ve kültür politikası açıklığa kavuşturulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise varılan sonuçlara, değerlendirmelere, yorumlara yer verilmiş, bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hitler, Almanya, Ortadoğu, Türkiye, Mısır.

* Tahir Kodal: Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitim Bölümü, E-Mail: tkodal@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0383-1195

Germany's Influence and Cultural Policies towards the Middle East: An Evaluation of the Period 1934-45

Tahir KODAL*

Received: 22.06.2023

Accepted: 30/10/2023

Citation: Kodal, T. "Germany's Influence and Cultural Policies towards the Middle East: An Evaluation of the Period 1934-45". Middle Eastern Studies, 15-2 (2023):117 - 145

DOI: 10.47932/ortetut.1318575

Abstract: After Hitler literally took power in 1934, Germany returned to the policy of creating a life field (Lebensraum) and becoming a World Power (Weltmacht) again. Within the framework of these policies, in the context of the "eastward" policy that Germany has followed since its establishment, it has once again turned to the Middle East, which is a strategic connection point of vital importance in world communication. The most important reason for this orientation is that Adolf Hitler realized that Germany was far behind in terms of economic and political influence in the Middle East, compared to England and France. Therefore, the Hitler government recognized this necessity and reality and decided to work to obtain a zone of influence for Germany as well. In this context, in accordance with the requirements of the time, Germany's zone of influence was decided to be the east and southeast of Europe, Front Asia, and Egypt. Realizing that economic propaganda and tools will be insufficient in Germany's policy of influence towards the Middle East, it has been concluded that it should carry out economic expansion activities together with cultural propaganda and expansion.

In this study, after Hitler came to power, Germany's World War II. Before the World War II, influence and cultural policy towards the Middle East were discussed. In this context, the influence and cultural policy that Germany wants to follow against Türkiye and Egypt, which it has accepted as a Middle Eastern country, has been tried to be put forward. This was based on reports prepared by German scientists and contained in the Prime Minister's Republican Archive. According to reports prepared by Dr. Kurt Koehler (Deipzig), Dr. Oluf Kürkmann (Jane), and Dr. Wilhelm Eilers (Berlin), Germany's influence and cultural policy towards Türkiye and Egypt have been tried to clarify. In this context, in order to better understand the issue, the "influence zones policy" that Germany wants to follow in the Middle East was first put forward based on the reports. In the main part of the study, the cultural policy against Türkiye, which is seen as the "gate of the European East", was focused. Later, the cultural policy carried out against Egypt, which is expressed as "the gateway to the Muslim East", was clarified. In the conclusion part of the study, the results, evaluations, and comments were included, and some suggestions were made.

Keywords: Hitler, Germany, Middle East, Türkiye, Egypt.

* Tahir Kodal: Asst. Prof. Dr. Pamukkale University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, E-Mail: tkodal@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0383-1195

تأثير ألمانيا وسياساتها الثقافية تجاه الشرق الأوسط: تقييم الفترة 1934-1945

طاهر كودال *

تاريخ الاستلام: 2023/06/22 تاريخ القبول: 2023/10/30

اقتباس: كودال، ط. « تأثير ألمانيا وسياساتها الثقافية تجاه الشرق الأوسط: تقييم الفترة 1943-1945»، دراسات الشرق الأوسط، 145 - 117 (2023): 15-2

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.1318575

الملخص

بعد أن وصل هتلر إلى السلطة بشكل كامل في عام 1934، عادت ألمانيا إلى سياسة خلق مساحة للعيش (لينسراوم) والتحول إلى قوة عالمية (ويلتماخت). وفي إطار هذه السياسات، وفي سياق سياسة «نحو الشرق» التي اتبعتها ألمانيا منذ تأسيسها، اتجهت مرة أخرى نحو الشرق الأوسط التي تمثل نقطة اتصال استراتيجي ذات أهمية مصيرية في خطوط التواصل العالمية. والسبب الأهم لهذا التوجه هو أن أدولف هتلر أدرك أن ألمانيا من حيث النفوذ الاقتصادي والسياسي في الشرق الأوسط تأتي خلف بريطانيا وفرنسا بفارق كبير. ولذلك قبلت حكومة هتلر بهذه الضرورة وهذا الواقع وقررت العمل لتشكيل منطقة نفوذ لألمانيا. وفي هذا السياق، كان نطاق نفوذ ألمانيا متوافقا مع متطلبات العصر، حيث تم تحديد شرق وجنوب شرق أوروبا وآسيا الأمامية (الشرق الأدنى) ومصر. وأدركت ألمانيا أن الدعاية والأدوات الاقتصادية لن تكون كافية لتحقيق سياسة النفوذ الألمانية تجاه الشرق الأوسط، لذلك تم الوصول إلى قناعة بضرورة القيام بأنشطة التوسع الاقتصادي جنباً إلى جنب مع أنشطة الدعاية والتوسع الثقافي.

تتناول هذه الدراسة سياسات النفوذ والثقافة لألمانيا تجاه الشرق الأوسط، في المرحلة بين وصول هتلر إلى السلطة واندلاع الحرب العالمية الثانية. وفي هذا السياق، تسعى الدراسة إلى إظهار سياسات النفوذ والثقافة التي أرادت ألمانيا انتهاجها ضد تركيا ومصر، الدولتين التي تعتبرهما ألمانيا دول شرق أوسطية. وخلال القيام بذلك، تم الاعتماد بشكل أساسي على التقارير التي أعدها العلماء الألمان والموجودة في الأرشيف الجمهوري لرئاسة الوزراء الألمانية. وبحسب التقارير التي أعدها د. كورت كوهلر (لايبيغ) ود. أولوف كوركمان (جينا) ود. ويلهلم إيلرز (برلين)، تحاول الدراسة الكشف عن سياسات ألمانيا فيما يتعلق بالنفوذ والثقافة تجاه تركيا ومصر. وفي هذا السياق، ومن أجل فهم الموضوع بشكل أفضل، اعتمدت الدراسة على التقارير للكشف عن «سياسة مناطق النفوذ» التي أرادت ألمانيا اتباعها في الشرق الأوسط. أما في القسم الرئيسي للدراسة، فقد ركزت على سياسات النفوذ والثقافة المتبعة تجاه تركيا التي ينظر لها على أنها «بوابة الشرق لأوروبا». وبعد ذلك، تتناول الدراسة سياسات النفوذ والثقافة المنتهجة تجاه مصر التي تعتبر «البوابة المفتوحة على الشرق الإسلامي». أما في القسم الختامي للدراسة، فقد احتوى على الاستنتاجات والتقييمات والتعليقات إضافة إلى تقديم بعض المقترحات.

الكلمات المفتاحية: هتلر، ألمانيا، الشرق الأوسط، تركيا، مصر.

* طاهر كودال: د. عضو هيئة تدريس، جامعة باموق قلعة، كلية التربية، قسم اللغة التركية والعلوم الاجتماعية، tkodal@pau.edu.tr
رقم أوركيد: 0000-0003-0383-1195

Giriş

Otto von Bismarck'ın (Bismark) diplomatik ve siyasi alanlarda yaptığı uzun soluklu çalışmalar sonrasında siyasi birliğini sağlamasının ardından Almanya, sömürge yarışına geç girmiştir. Almanya'nın batıya, kuzeye ve güneye doğru genişlemesi pek mümkün olmadığından, II. Wilhelm “*Doğuya Doğru*” politikasını benimsemiştir. Bu bağlamda, Ortadoğu'ya¹ sahip Osmanlı Devleti ile ilişki içerisine girmek istemiştir. Devletin sınırları içerisinde yer alan yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olmak bu toprakları ekonomik ve ticari yollarla elde etmek, silahla elde edilebilecek bir zaferden kolay olabileceğinden dolayı benimsenmiştir.² Bir anlamda Almanya, çöküntü içerisinde olan Osmanlı Devleti'ne yönelik klasik sömürge siyaseti dışında bir yaklaşım benimsemiş, “*Doğuya Doğru*” politikasının temelini ekonomik ve ticari ilişkileri yerleştirmiştir. Bu yolla Osmanlı Devleti'ne, Ortadoğu'ya nüfuz edebileceği düşünülmüştür. Bunu gerçekleştirebilmek için de eğitim ve kültür alanında atılacak adımlarla bu alanların alt yapısının oluşturulması, desteklenmesi önemli görülmüştür. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, Berlin Kongresi'nin ardından, Osmanlı Devleti'ne Alman askerî uzmanlar gelmeye başlamıştır.³ İlk olarak askerî eğitim alanında başlayan bu ilişkiler daha sonra giderek gelişmiş, Almanya'nın “*Doğuya Doğru*” politikasında ve Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi konusunda önemli bir işlev görmüştür.

Bu süreçte; Almanya ile ilişkiler giderek gelişmiş, Osmanlı Devleti askerî ve ekonomik nedenlerle yapmak istediği Konya-Bağdat demir yolu projesini 1898 yılında Almanlara vermeyi ilke olarak benimsemiştir. Hatta Osmanlı Devleti o tarihe kadar gelen uygulama ve geleneklerin dışına çıkarak Osmanlı Devleti tarafından Almanya'ya kutsal yerlerde bazı haklar bile verilmiştir. Bunun sonucu olarak II. Wilhelm'in Kudüs ziyareti sırasında, 31 Ekim 1898'de Alman Luther Kilisesi'nin açılış töreni yapılmıştır. Bir hafta sonra gitmiş olduğu Şam'da “*dünyadaki 300 milyon Müslümanın dostu olduğunu*” ilan etmiştir.⁴ Böylece Almanya kutsal yerler bölgesine dâhil olmuş, Osmanlı

1 İngilizler, bu kavramı I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde kullanmaya başlamışlardır. Bu bölge için Amerikalılar ve Ruslar ise daha önce İngilizler tarafında kullanılan “Yakın Doğu” kavramını kullanmışlardır. Bu kavrama açıklık getirmek amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde 1958 yılında bir tali komisyon kurulmuştur. Tartışmalardan sonra “Ortadoğu” kavramı benimsenerek, bu kavram içerisine Türkiye, Yunanistan, Afganistan, İran, Mısır, Yemen, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Habeşistan dâhil edilmiştir. Bu konuda bkz. Ahmet Muazzez Tul, “Orta Doğu'nun Jeopolitik ve Stratejik Durumu”, *Orta Doğu*, , 7 (1961): 13.

2 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983), 36-38.

3 Cenk Reyhan, “Türk- Alman İlişkilerinin Tarihi Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, 69 (254), (2005): 236.

4 Davut Dursun, “Almanya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2 (İstanbul: TDV Yay., 1989), 514-515.

Protestanlarının koruyuculuğunu üstlenmiştir. Almanya Ortadoğu'ya yönelik politikası bağlamındaki çalışmalara devam etmiş, 21 Ocak 1902'de esas imtiyaz antlaşmasının imzalanmasının ardından, 21 Mart 1903'te Osmanlı Devleti ile Almanya arasında Bağdat Demir Yolu Antlaşması son şeklini almıştır.⁵ Böylece Almanya, Berlin-İstanbul (Haydarpaşa)-Bağdat Demir Yolu ile Anadolu'yu Basra'ya bağlayarak Ortadoğu'da etkili olma, bu yolla Hindistan'a ulaşma imkânı elde etmiştir. Bu dönemde, Alman Pan-Cermenistleri, Osmanlı üzerindeki Alman nüfuzunun kalıcı olabilmesi için, kültürel kurumların arttırılması gereğini savunmuşlardır. Bu nedenle; Almanya, Osmanlı Devleti üzerindeki kültürel nüfuzunu arttırmak için de büyük gayret içerisinde olmuştur. Bu bağlamda, Almanya'nın Ortadoğu'ya yayılmasında Alman şarkiyatçılar coğrafi yayılma ya da nüfuz alanları sunmuşlardır.

Bu nüfuz alanları, İstanbul'dan başka, Bursa, Konya, Ankara, Sivas, Samsun, Trabzon, Adana, Mersin, Antep, Diyarbakır, Mardin, Musul, Basra, Şam, Trablusşam ve Hayfa olarak belirlenmiştir. Bunlara daha sonra yeni nüfuz alanları eklenecektir. Buralardaki Alman nüfuzu bölgeye gönderilen misyonerler ve kurulan okullar aracılığıyla sağlanmıştır. Bu okullar daha çok Almanların Osmanlı Devleti üzerindeki temel nüfuz bölgesi olan Bağdat demir yolu hattı boyunca kurulmuştur. Bu okulların temel amacı Ortadoğu'daki Alman çıkarlarının ve ekonomik kuruluşlarının ihtiyaç duyacağı çalışmalara yardımcı olacak Osmanlı gençlerini yetiştirmektir. Fakat bu okullar Alman propaganda çalışmalarını yapanlar tarafından dini propaganda aracı olarak düşünülmemiş, bu okullar daha çok Almanya'nın ekonomik ve kültürel nüfuzunun bölgede yayılmasını sağlamaya yönelik kurumlar olarak çalışma yapmışlardır.⁶ Almanya'nın Ortadoğu'ya nüfuzunu, sadece okullarla ve buradaki öğretmenlerle kullanmamış, bölgeye doktor, din görevlisi, akademisyen vb. görünümünde sayısız misyoner göndererek, etki kurma gayreti içerisine girmiştir. Eğitim, kültür ve dini alanlardaki çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Osmanlı Devleti'ndeki bu okullar, yetimhaneler, dispanserler ve hastaneler bazı dini örgütler tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda Almanya adına Ortadoğu'da bu çalışmaların arkasında yer alan örgütlerin başında; Protestan Birlik, özellikle Ermeniler arasında etkin olan Alman Doğu Misyonu, Filistin Birliği yer almıştır.⁷

5 Kemal Beydilli, "Bağdat Demiryolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.4, (İstanbul: TDV Yay., 1991), 443.

6 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 63.; Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. c.16, Özel Sayı, (1999): 176-177.

7 Ulrich Trümpener; "Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, (Ed., Marian Kent), çev., Ahmet Fethi, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1999), 138; Cenk Reyhan, "Türk- Alman İlişkilerinin Tarihi Arka Planı (1878-1914)", 258.

Bu ve diğer örgütlerle birlikte Almanya Ortadoğu'da, İngiltere, ABD, Fransa, İtalya gibi ülkelerle nüfuz alanı oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Nüfuz alanı meydana getirme çalışmalarında Alman arkeologların Osmanlı Devleti'nde yürüttüğü arkeolojik kazılar da önemli bir işlev görmüştür. Ortadoğu ve İslam kültürü hakkında geniş bilgi sahibi olan Alman şarkiyatçılar bilimsel araştırmalar yapmışlardır. Bunu gerçekleştirirken Baron Max von Oppenheim örneğinde olduğu gibi İslam ülkelerini İtilaf Devletleri'ne karşı cihada kışkırtmak gibi siyasi amaç peşinde de koşulmuştur.⁸ Ayrıca Bergama Sunağı örneğinde olduğu gibi nüfuz bölgelerinde yağmacı faaliyetlerde de bulunmuşlardır.

Almanya I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmıştır. Almanya'nın savaşta yenilmesi ülke içinde çeşitli siyasi karışıklıkların çıkmasına yol açarken 9 Kasım 1918'de tahttan feragat etmek zorunda kalan Kayser II. Wilhelm Hollanda'ya sığınmıştır. Böylece Almanya'da İmparatorluk rejimi son bulmuştur. Aynı gün ülkede Cumhuriyet ilan edilmiştir. 11 Kasım 1918'de oldukça ağır şartları içeren Campiegne Mütarekesi imzalanmıştır. Bundan sonra Almanya'da iç karışıklıklar daha da çoğalmıştır. Grevler, ayaklanmalar devam etmiştir. Böylece Almanya iç politika ve ekonomik açıdan tam bir kargaşa ve çöküntü içine girmiştir. Bu şartlarda 6 Ocak 1919'da Weimar'da toplanan ve çoğunluğunu sosyal demokratların oluşturduğu millî meclis, Friedrich Ebert'i Cumhurbaşkanı seçmiştir. Almanya'nın yeni Cumhurbaşkanı 28 Haziran 1919'da I. Dünya Savaşı'nın galipleri ile Versay Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma tüm Alman siyasi düşünceleri ve temsilcileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu ortamda ülkede 11 Ağustos 1919'da Weimar Anayasası ilan edilmiştir.⁹

Almanya'da cumhuriyetin ilan edilmesinden sonraki ilk yıllarda sol akım güçlenmiştir. Ancak özellikle Versay Antlaşması'nın meydana getirmiş olduğu tepki, cumhuriyetin iç ve dış politikadaki başarısızlıkları, ekonomik durumun bozukluğu, işsizlik sorunu, toplumdaki huzursuzluğun giderek artması sağ akımın güçlenmesine, milliyetçi duyguların yükselmesine neden olmuştur. Fransızların 1923 yılında, Almanların savaş tazminatı ödemeyişlerini bahane ederek Ruhr Havzası'nı işgal etmesi bu güçlenmeyi ve yükselişi hızlandırmıştır. Bu süreçte, 1918 yılında Münih'te Alman İşçi Partisi (DAP) olarak kurulan, 1920 yılında Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisine (NSDAP) ¹⁰ dönüştürülen ve Nazi Partisi olarak bilinen siyasi parti

8 Erik Jan Zürcher, "Introduction: The Ottoman Jihad, the German Jihad and the Sacralization of War", *Jihad and Islam in World War I*, ed. Erik Jan Zürcher, (Chicago: Leiden University Press, 2016), 19.

9 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, (İstanbul: Der Yayınları, 2010), 639.

10 I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber Alman siyasal yaşamı canlanmış ve birçok parti kurulmuştur. Bu ilk kurulan partilerden biri de 1918'de Münih'te kurulan Alman İşçi Partisidir (Deutsche

yükselişe geçmiştir. 1920-1924 yılları arasında merkezin giderek zayıflaması sonrasında Nazi Partisi 1924 seçimlerinde önemli bir varlık göstermiş ilk defa 32 milletvekili ile Alman Parlamentosu'na (Reichstag) girmiştir.¹¹ Ancak Nazi Partisi 1924 yılından sonra gözden düşmüştür. Bunda; Versay Anlaşması'nın ağır koşulları altında uluslararası sistemden adeta tecrit edilen Almanya'nın 1 Aralık 1925'de imzalanan Locarno Anlaşması ile yeniden uluslararası sisteme dönüş fırsatı yakalamış olması etkili olmuştur.

Fakat Almanya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal problemler, 1929'da başlayan dünya ekonomik buhranının Alman iç politikasına yansması, Almanya'da Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin veya Nazi Partisi'nin iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır. Kuruluşundan itibaren Versay Antlaşması'nın yok edilmesini, komünist düşmanlığını, Alman ırkının üstünlüğünü ve dolayısıyla Yahudi karşıtlığını amaçlayan ve ona göre politika takip eden Nazi Partisi toplumun değişik kesimlerinden destek bulmuştur. Merkez partilerini güçlendirmek için yapılan 1930 seçimlerinde Nazi Partisi beklenmedik bir başarı göstermiş, 107 milletvekili ile parlamentonun ikinci büyük partisi konumuna yükselmiştir. Başbakan Heinrich Brüning'in Nazileri geriletme çabalarına rağmen Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi 1931 yılının Mart ayında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Adolf Hitler'i, Mareşal Hindenburg'un karşısına aday olarak çıkarmıştır. Ancak hiçbir adayın salt çoğunluğu alamadığı için yenilenen seçimlerde Hitler %30,1 oy alarak ikinci çıkmıştır.¹² Cumhurbaşkanlığına seçilen Hindenburg, Başbakan Brüning'in de yönlendirmesiyle, Cumhurbaşkanı olur olmaz bir kararname ile Nazi Partisinin muhafız kitaları anlamına gelen SS (Schutzstaffel) ve hücum kitaları anlamına gelen SA (Sturmabteilung) teşkilatlarını kapatmıştır. Fakat bu da Nazilerin güçlenmesini engellememiştir. Bunun sonucunda, 1932'nin Temmuz ayında yapılan genel seçimlerde Nazi Partisi, Alman Parlamentosunun (Reichstag) 608 milletvekilliğinin 230'unu alarak, Almanya'nın en büyük partisi hâline

Arbeiterpartei-DAP). Parti, DAP adını ise esas olarak Ocak 1919'da "Siyasi İşçiler Çevresi" adlı grupla birleştiğinde almıştır. Partinin kuruculuğunu ise Anton Drexler ve gazeteci Karl Harrer üstlenmiştir. Adolf Hitler ise partiyle 12 Eylül 1919 tarihindeki toplantısında tanışmıştır ve toplantıyı izleyen hafta içerisinde partiye üye olmuştur. DAP, 24 Şubat 1920'deki toplantısında kendisinin 25 ilkesini ilan etmiştir. DAP aynı gün adını Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) olarak değiştirmiş, partinin sosyalist tarafına vurgu yapılmıştır. 1921 yılına gelindiğinde Hitler partinin hem propaganda sorumlusu hem de partinin sesi ve temsilcisi konumuna gelmiştir. Nitekim 29 Temmuz 1921 tarihinde parti başkanlığını Drexler'den devralmıştır. Daha geniş bilgi için bkz.: Davis William Daycock, *The KPD and the NSDAP: A Study of the Relationship between Political Extremes in Weimar Germany, 1923-1933*, (Unpublished Doctoral Dissertation, University of London, The London School of Economics and Political Science London, 1980).

11 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, (İstanbul: Alkim Yayınevi, 1997), 237-238.

12 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, 239-240.

gelmiştir. Ülkede yaşanan siyasi gelişmelerin ardından, Cumhurbaşkanı Hindenburg yeni hükümeti kurma görevini 30 Ocak 1933'te Nazi Partisi Lideri Adolf Hitler'e vermiştir.¹³ Böylece Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi veya Nazi Partisi ilk defa iktidara gelmiştir.

A- Almanya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikası

Başbakanlığa atanan Adolf Hitler ilk olarak parlamentoda seçime gitme kararı almıştır. Ancak 1933 Mart'ında yapılan seçimlerde parlamentodaki çoğunluğu elde edememiştir. Hitler 288 milletvekilliği kazanabilmiştir. Bunun üzerine Adolf Hitler, Alman Parlamentosundan, SS ve SA'ların silahlarının gölgesinde, dört yıl için olağanüstü yetkiler istemiş ve bunları almıştır.¹⁴ Bu yetkilendirmenin hemen ardından, Hitler ülkedeki bütün partileri yasaklayarak tek başına Nazi Partisinin iktidarını oluşturmuştur. Hitler, 2 Ağustos 1934 tarihinde Hindenburg'un ölümü üzerine devlet başkanlığı ve başbakanlık makamlarını şahsında birleştirmiştir.¹⁵ Böylece Hitler, Führer olmuş, parti diktatörlüğünü kişi diktatörlüğü ile taçlandırmış, ülkenin kaderine tek başına karar verebilme gücünü elde etmiştir. Hitler'in iktidara gelmesinin ardından içeride Almanya'nın Nazileştirilmesi başlamış bu da önemli ölçüde başarılmıştır. Hitlerle beraber çeşitli amaçları gerçekleştirmek için Almanya'nın dış politikasında da değişim yaşanmıştır. Bu değişimin amaçları; Almanya'nın Versay'ın kayıplarından kurtulması, bir millet, bir devlet (Ein Volk, Ein Reich) ilkesinin yani Almanya'nın sınırları dışında yaşayan Almanların birleştirilmesi, hayat sahası (Lebensraum) yani yayılma alanı olarak belirlenmiştir. Bir anlamda Hitler Almanyası bu amaçlara ulaşmak için çalışmalar yapmıştır. Bu da bir bakıma yeni Nazi emperyalizm anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu yayılmacı politika II. Wilhelm döneminin dış politikasını ifade eden dünya politikasının (Weltpolitik), Hitler dönemi ile birlikte dünya gücü (Weltmacht) politikasına dönüşmüştür. Bu politika nedeniyle Hitler Almanyası Almanların yaşamadığı birçok ülkeyi de kendi sınırları içine alma yoluna gitmiştir.

Almanya'da iktidarı tam anlamıyla eline alan Adolf Hitler, hayat sahası (Lebensraum) oluşturma politikası bağlamında harekete geçmiştir. Bu bakımdan, Almanya'nın kuruluşundan itibaren takip etmiş olduğu “doğuya doğru” politikası kapsamında, yeniden dünya iletişiminde hayati öneme sahip stratejik bir bağlantı noktası olan Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu yönelişin en önemli nedeni Adolf Hitler'in I. Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya'nın,

13 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, 640.

14 Fahri Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, 240.

15 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, 640-641.

Ortadoğu'da, İngiltere ve Fransa ile karşılaştırıldığı zaman, ekonomik ve politik nüfuz açısından oldukça geride kaldığını fark etmiş olmasıdır.¹⁶ Hitler; petrol, maden, pamuk gibi barış ekonomisinde olduğu kadar savaş ekonomisi için de yüksek öneme sahip olduğunun farkında olduğundan, Fransa ve İngiltere ile girdiği rekabette kendine üstünlük sağlayacağına inandığı Ortadoğu'ya nüfuz etmenin önemli olduğuna inanmıştır.¹⁷ Bu nedenle Alman jeologlar, Ortadoğu'daki petrol rezervleri hakkında pek çok araştırma yapmışlar ve bu bilgileri Hitler ile paylaşmışlardır. Savaş dönemlerinde zaferi getiren en önemli araçlardan biri enerji olduğundan, Hitler Almanyası'nın Ortadoğu'ya olan ilgisi artmıştır.

Ayrıca bu dönem Nazi Almanyası'nda bazı politikacılar, bilim ve kültür insanları, bazı halk kesiminde var olan “*Almanya, Ortadoğu ve Hindistan'ın zenginliğini ele geçirirse, dünya egemenliğini de elde edecektir*”¹⁸ şeklindeki görüş de Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelmesinde etkili olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından Ortadoğu'nun Arap bölgesi ve Filistin, doğrudan ya da dolaylı olarak Fransa ve İngiltere'nin egemenliği altına girdiğinden hatta Ortadoğu'nun İran ve Afganistan gibi Arap olmayan ülkelerinde de aynı durum söz konusu olduğundan, Hitler tarafından uygulamaya konulan Almanya'nın Ortadoğu politikası, radikal Arap milliyetçilik akımı tarafından benimsenmiş ve desteklenmiştir.¹⁹ Bu da Almanya'nın hayat alanı oluşturma politikasına kolaylık sağlamış Almanya'nın bölge dışı amaçlarına ulaşması için Ortadoğu'nun yeniden nüfuz alanı ve araç hâline gelmesini sağlamıştır.

Nazi Almanyası'nın Ortadoğu'yu nüfuz bölgesi olarak seçmesinin nedenlerinden biri de Adolf Hitler'in “*Kuzey Setti*” düşüncesidir. Bu düşünceyle yapılmak istenen; Türkiye, İran ve Afganistan'dan oluşan, Nazi Almanyası yanlısı bir birlik oluşturabilmektir. Bu üç Ortadoğu ülkesinde İngiltere'nin etkisi daha az olduğundan, Arap devletleri ve ülkelere göre buralarda nüfuz kurma ve kültür politikaları oluşturma daha kolay olabilecektir. Bu yüzden, Hitler'in dış işleri danışmanı Joachim von Ribbentrop, bu üç ülkenin bir araya gelmesiyle Ortadoğu'da yeni bir blokun oluşturulabileceği görüşünü savunmuştur. Bu yolla İngiltere tarafından Hindistan üzerinden gelebilecek

16 Haim Shamir, “The Middle East in the Nazi Conception”, *Germany and the Middle East, 1835-1939: International Symposium*, ed. Jehuda L. Wallach, (Telaviv: Tel-Aviv University, Israel Press Ltd, 1975), 167.

17 Nicholas Kaldor, “The German War Economy”, *The Review of Economic Studies: 1945-46*, 13 (1), (1946): 34.

18 Haim Shamir, “The Middle East in the Nazi Conception”: 170-171

19 Lukasz Hirszowicz, “The Course of German Foreign Policy in the Middle East between the World Wars”, *Germany and the Middle East, 1835-1939: International Symposium*, ed. Jehuda L. Wallach, (Telaviv: Tel-Aviv University, Israel Press Ltd, 1975), 175.

tehdidin savuşturulabileceği öngörülmüştür.²⁰ Nazi Almanyası'yla uyumluluk gösteren milliyetçilik hareketlerinin Türkiye, İran ve Afganistan'da var olması Adolf Hitler'i bu tür bir blok oluşturmaya iten en önemli güdüleyici neden olmuştur.

Bunun yanında Nazi Almanyası sadece bu ülkeler bağlamında Ortadoğu ile ilgilenmemiş, aynı zaman da Arapların egemen olduğu ülkeler ve Filistin ile de çalışma yapmışlardır. Nazi uzmanları Ortadoğu, Araplar, İslamiyet, Arapların ve İslam güçlerinin sahip oldukları potansiyeller hakkında da incelemeler yapmışlardır. Yapılan çalışmalar sonrasında, Almanya'daki Üçüncü Krallık ve Arap dünyası arasında bazı özel bağlar, benzerlik ve paralellikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Arap milli bilincinin gelişimi ile Alman Krallığı'nın ortaya çıkışı arasında benzerlik olduğu ileri sürülmüştür. Bu tarihsel paralellik, ideolojik benzerlik kullanılarak yapılmıştır. Bu konuda bir Ortadoğu uzmanı olarak çalışma yapan Grobba, Ortadoğu'da Araplarla iş birliğini haklı çıkarmak için, "*Almanya için Arapların dostluğu, hemen hemen içgüdüselidir.*" düşüncesini savunmuştur. Bu yüzden Hitlerin iktidarından sonra, Alman istihbarat ajanları Ortadoğu ülkelerine akın etmeye başlamıştır. Bu yolla Almanya, Araplar arasında zamanla oluşan İngiliz karşıtlığından da yararlanarak Ortadoğu'daki azınlık liderleriyle, özellikle de Kürtlerle olan ilişkilerini geliştirmiştir. Bu konuda yukarıda adı geçen Ortadoğu uzmanı Grobba'nın önemli rol oynadığı görülmüştür. Almanya'nın Ortadoğu politikasında Araplar içerisinde Kürtler dışında, aynı ırktan bir yandaş bulma gayretleri Almanya'nın dikkatini Mısır'a döndürmüştür.²¹ Bu yöneltişte eğitilmiş Mısırlı Alman entelektüellerin Nazi doktrinine ilgi göstermesi ve politik kültürüyle bağlantı kurmak konusunda misyonerlik görevi üstlenmiş olmaları etkili olmuştur. Bu dönemde Mısır'da yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler, Nazi doktrininin bu ülkede ilgi çekici hâle gelmesine katkıda bulunmuştur. Bunda; Almanya'da Hitlerin iktidara geldiği süreçte, Mısır'daki gerçek (reel) milli gelirden önemli artışın söz konusu olmaması etkili olmuştur. Ayrıca hızlı nüfus büyümesi nedeniyle, kişi başına gelirden sürekli bir azalma meydana gelmesi, ekonomik göstergelerin kötü olması, ekonomik, mali ve sosyal problemlerin ortaya çıkması da diğer etkenler olmuştur.²² Bu yüzden Mısır'da Nazi yönetimine sempati duyan kesimlerin varlığı söz konusu olmuştur.

20 İbrahim Bakırtaş-Mustafa Bıyıklı, "Uluslararası Politik İktisat Bağlamında Almanya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları (Hitler Dönemi)", 38. (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15.09.2007: Bildiriler: Uluslararası İlişkiler, Yay. Haz.: Zeki Dilek ve diğ., c.1, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2011), 264.

21 Haim Shamir, "The Middle East in the Nazi Conception", 173.

22 İbrahim Bakırtaş-Mustafa Bıyıklı "Uluslararası Politik İktisat Bağlamında Almanya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları (Hitler Dönemi)", s.264.

Hitlerin iktidara gelmesinin ardından Almanya, Ortadoğu'ya yönelik takip etmiş olduğu nüfuz ve kültür politikasında üç ayrı ırk üzerine odaklanmıştır. Bunlar Türkler, Araplar ve İranlılar olmuştur.²³ Bu nedenle, takip edilecek nüfuz ve hayat alanı politikasının alt yapısını oluşturmak için Nazi Almanyası'nda bilim insanları Ortadoğu ve adı geçen toplumlara ilişkin çalışmalar yapmışlar, bilimsel raporlar hazırlamışlardır. Bir anlamda uluslararası ilişkilerde önemi ve etkinliği bilinen “*yumuşak güç*”²⁴ kullanımına hız verilmiştir. Bu kapsamda Dr. Kurt Koehler, Dr. Oluf Kürkmann ve Dr. Wilhelm Eilers tarafından Nisan 1934'te “*Nüfuz Mantukaları-Kültür Politikası*” adıyla yeni bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor H.O tarafından Almandan Türkçeye çevrilmiştir. Çevirilen rapor 27 Aralık 1937'de T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşiv Dairesi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde 030.10.1.231.558.9 numarayla kaydedilmiştir.

Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan bu rapor toplam 47 sayfadan oluşmuştur. Raporun hemen başında böyle bir raporun neden yazıldığı ortaya konulmuştur. Burada “*Avrupa'nın şark ve cenubi şarkisindeki memleketlerde Alman kültür propagandası için sistem projesi vücuda getirmekten ziyade Almanya'nın bilhassa içinde yaşadığımız bu devirde bu yoldaki vazifesine, pratik ve ilmi tecrübelerimize istinaden, işaret etmek lüzumunu hissettik.*”²⁵ denilerek Alman kültür propagandası için sistem çalışması yapılmadığı ancak Almanya'nın bu bağlamdaki çalışmalarına uygulamadaki örneklerle ve bilimsel tecrübelerle destek verilmek istendiği dile getirilmiştir. Teorik görüş ve yorumların iş ve eylem örnekleriyle desteklenmesi için sadece Türkiye, Mısır ve İran'ın dikkate alındığı, önerilerinin bu yerlerdeki uygulamalarının gösterilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Raporlarda dile getirilen fikirlerin doğruluğu kabul edilir, benimsenir ve uygulamaya geçirilirse, bundan sonra bu tür raporların Balkanlar, Irak ve Güney Arabistan için de yazılabileceği dile getirilmiştir.

Almanya'nın Türkiye, Mısır ve İran'a yönelik nüfuz ve kültür politikalarından söz edilmeden önce, genel anlamda nüfuz bölgesi oluşturma politikası üzerinde durulmuştur. Kırk yedi sayfalık raporun dokuz sayfalık bu kısmı Dr. Kurt Koehler tarafından hazırlanmıştır. Ortadoğu'ya yönelik takip edilecek nüfuz ve kültür politikasından söz edilmeden önce, bu politikanın temel nedenlerinden biri ortaya konulmuştur. O da “İngiliz zihniyeti” olarak ifade edilmiştir. Almanların Kıta Avrupası'nda rekabet içinde buldukları İngilizlerin nüfuz politikası konusunda çok etkili oldukları dile getirilmiştir.

23 Haim Shamir, “The Middle East in the Nazi Conception”, 170-172

24 Ülkelerin diplomasi, stratejik iletişim, kültürel ilişkiler ve politikalar, ekonomik ilişkiler ve insani yardım gibi yollarla diğer uluslararası aktörlerin politikalarını etkileyebilmeleri kapasitesini ifade eder.

25 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.1.231.558.9.1

Bu konuda “İngilizler alemşumul düşünmek itiyadındadırlar. Almanlar ise düşüncelerinde ekseriya böyle bir şumullü ve plastik tasavvurları ihata edemezler ancak daha küçük mikyastaki ahval ve şeraiti kavramakta ve bunlara itibar etmektedirler.”²⁶ denilerek Almanlardaki ve Almanya’daki zihni yapı ve tutum ortaya konulmuştur. Bir bakıma Almanya’nın bir dünya gücü gibi davranmadığı, İngiltere’nin nüfuz politikası oluşturma ve takip etmede başarılı olduğu ifade edilmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin Almanya’yı da “cihanşumul (evrensel) siyaset” takip etmeye yönelttiği, jeo-politik ilmindeki gelişim ve ilerlemenin bunu hayata geçirmek için de zemin hazırladığı dile getirilmiştir.

Dünyanın birkaç “nüfuz mıntıkasına” ayrıldığı, bu bölgelerin her birinin “önder ve hâkim” bir millet tarafından kendisine ait bir iş sahası kabul edilerek politik, ekonomik ve kültürel bakımdan mümkün olduğu kadar kendi nüfuzu altına alındığı belirtilmiştir. İngiliz İmparatorluğu’nun böyle bir şey olduğu, Aermel Kanalı’ndan Kongo’ya kadar uzanan yerlerin bu bölgelerin ikincisini oluşturduğu, Rusya’nın başlı başına bir nüfuz mıntıkası olduğu, ABD’nin Güney Amerika’yı nüfuz bölgesi yapma gayreti içinde bulunduğu, Japonya’nın Mançurya’dan Moğolistan’a, hatta Çin’de kendine nüfuz bölgesini oluşturmaya çalıştığı hatırlatılmıştır. Buna karşın Almanya ve İtalya’nın kendileri için daha henüz birer nüfuz bölgesi belirleyemediği, bu bölgelerle kendi memleketleri arasında bağlantı kurma işini planlı bir şekilde yapamadıklarının altı çizilmiştir. Fakat İtalya’nın da nüfuz bölgesi belirlediği, Kuzey Afrika’ya yerleştiği, Habeşistan’da ve İslam âleminin gelecekte güç merkezi olacak olan Güney Arabistan’da tutunmak için çalışmalar yürüttüğü, Balkanlar ve Akdeniz’e yönelik politika takip ettiği, bu çalışmalarla adı geçen bölgelerde hâkim bir mevki elde etmeye çalıştığı beyan edilmiştir.²⁷

Bu nedenle, Dünya’da bu şekilde nüfuz bölgeleri oluşturulurken ve geliştirilmesine çalışılırken Almanya’nın seyirci kalamayacağı ifade edilmiştir. Almanya’nın da kendisi için bu yolda başarılar elde edebilmek amacıyla şartlara göre kuvvetlerini harekete geçirmesinin “kendi mevcudiyetini muhafaza için zaruret” olduğunun altı çizilmiştir. Bu yüzden; Hitler Hükûmeti’nin bu gerekliliği ve zorunluluğu takdir etmesi, zamanın gereklerine uyarak Almanya için de bir nüfuz bölgesi elde etmek için çalışmaya karar vermiş olmasının memnuniyet verici olduğu dile getirilmiştir. Bu bağlamda, “Almanya için nüfuz bölgesi Avrupa’nın doğusu ve güney doğusu, Ön Asya ve Mısır’dır”²⁸ denilerek, Almanya’nın geleneksel politikası ve nüfuz bölgeleri hatırlatılmıştır.

26 BCA, 030.10.1.231.558.9.1-2.

27 BCA, 030.10.1.231.558.9.2.

28 BCA, 030.10.1.231.558.9.2.

Koehler tarafından yazılan bu kısımda, adı geçen yerlerin Alman yayımlılığı açısından elverişli olduğu belirtilerek buraların Almanya için nüfuz bölgesi olarak seçilmesinin ekonomik ve kültürel nedenleri ortaya konulmuştur. Bunun ilk nedeni olarak Tuna yolu ve mevcut demir yolları gibi doğal ulaşım yollarıyla bu memleketlere Almanya kadar yakın başka güçlü bir devletin olmaması gösterilmiştir. Bu ulaşım imkânının her türlü ürünün nakliyat ucuzluğunu sağlayacağı ifade edilmiştir. İkinci neden olarak, bu bölgedeki ülkelerin ekonomik yapıları ve iklim şartları taraflar için mal değişimi imkânını vermesi, üçüncü neden olarak da bu memleketlerin hepsinde Alman kültürünün kuvvetli bir şekilde temsil edilmesi ve çoğunda yabancı dil olarak Alman dilinin hâkim olması dile getirilmiştir.²⁹ Almanya'nın bu yerlere ilişkin kısa ama önem arz eden bilgiler verilmiş, Almanya'nın bu bölgeye ne şekilde ulaşabileceğine ilişkin bir güzergâh oluşturulmaya çalışılmıştır. Organik bakımdan Balkanların Almanya'ya bağlı olup, Küçük Asya'ya (Türkiye) bir köprü teşkil ettiği, Türkiye'nin de Ön Asya bölgeleri ve Mısır için bir köprü durumunda olduğu belirtilmiştir.

Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik nüfuz politikasında ekonomik propagandanın ve araçların yetersiz kalacağı, ekonomik genişleme faaliyetini kültür propagandası ve kültürel genişleme ile birlikte yapması gerektiği ifade edilmiştir. Almanları ilgilendiren ve kendilerine özgü bir kültür oluşturmak üzere bu ülkelerdeki kültür propagandasının, ekonomik propagandayla desteklenmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu nüfuz bölgesinde Alman okullarına gitmiş veya hiç olmazsa Almanca dersi almış, Alman üniversitelerinde okumuş olan Yugoslav, Bulgar, Türk ve Mısırlıların, Alman kitapları, Alman ilaçları vb. için bir temsilciler ve acenteler ordusundan daha etkili olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bunların “*daha ucuz propagandistler*” olduğu önemle vurgulanmıştır. Bu mıntıkada yapılacak kültür propagandasının yüzde yüz Almanya için çalışacağı, hâlbuki ekonomik propaganda ile mal ve hizmet ihtiyacı oluşturmanın yüzde otuz, kırk oranında etkili olacağı, bunların başka yerlerden temini yolunda bunun etkisinin ortadan kalkacağı dile getirilmiştir.³⁰

Bu nedenle ekonomik propagandaya göre daha etkili olduğu savunulan kültür propagandasının ne şekilde yapılması gerektiği üzerinde durulmuş Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik kültür politikasında takip edilecek yöntem ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Ortadoğu'daki ülkelerde Alman kültürünü uyulması, kabul edilmesi gereken bir örnek olarak göstermek ve kabul edilmesi için zorlamak yerine, o ülkelerin jeografik, folklorik, tarihsel, ekonomik

29 BCA, 030.10.1.231.558.9.2-3.

30 BCA, 030.10.1.231.558.9.4-5.

ve psikolojik açıdan incelenmesi önerilmiştir. Bu yolla psikolojik ve pratik bakımdan iyi ve isabetli bir propaganda çalışması yapılmakla kalınmamış, aynı zamanda o ülkelerde yaşayan insanların güvenlerinin ve eğilimlerinin kazanılacağı dile getirilmiştir. Bu amaçla bölge ülkelerinde çalışmalar yapan arkeologların desteklenmesi, Oryantalistik kürsülerinin kapatılmasının önüne geçilmesi, enstitülerin açılması istenilmiştir.³¹

İlk olarak bunlar yapıldıktan sonra, Ortadoğu ülkelerinde yaşayan insanların Alman kültürüne çekilmesi, onlara Alman kültürünün benimsetilmesi aşamasına geçilmesi önerilmiştir. Bu aşamada pek çok araç, yol ve yöntemin olduğu belirtilerek bunların kullanılacak yerlere göre değişiklik gösterebileceği dile getirilmiştir. Bunlar; okullar, dil kursları açmak, enstitülere yardım etmek, gazeteler çıkarmak ve var olanlara yardım etmek vb. olarak sıralanmıştır. Ayrıca kitap ticaret politikası, liyakatlı ve resmi memuriyeti olmayan kişiler aracılığıyla bu memleketlerdeki yetkililerin uygun olanlarının sosyete özelliklerinin havası içine alınarak “*sosyete propagandası*”, adı geçen ülkelerdeki gençliğin Almanya’ya çekilmesi diğer yöntemler olarak sunulmuştur.³² Özellikle Ortadoğu ülkelerinden Almanya’ya öğrenci getirilmesi üzerinde durulmuş, Almanya ile Ortadoğu arasında çok lazım olan “*fikri ve ruhi karşılıklı münasebetleri*”n bu yolla geliştirilebileceği dile getirilmiştir. “*Fikri ve ruhi*” ilişkilerin de basınyayın yoluyla, başka araçlarla desteklenmesi istenilmiştir. Bu yapılmaz ise faydalı bir kültür ve ekonomi propagandasının mümkün olmayacağıın altı çizilmiştir. Almanya’nın Ortadoğu’ya yönelik bu şekilde gerçekleştireceği ve takip edeceği kültür propagandasının düşünce, para ve her şeyden evvel sevgiyle, “*hakikî ve samimî*” katılımı yapılması gerektiği dile getirilmiştir.³³ Bu yapıldığı takdirde Almanya’nın Türkiye, Mısır ve İran’da etkinliğini artıracığı düşünülmüştür.

B- Almanya’nın Türkiye’ye Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikası

Hitlerin iktidara gelmesinin ardından Ortadoğu’ya yönelik takip edilen nüfuz ve kültür politikasında dikkate aldıkları ilk ülke Türkiye olmuştur. Bu nedenle, bilim insanları tarafından hazırlanan raporda ilk olarak Türkiye’den söz edilmiştir. Dr. Oluf Kürkmann tarafından yazılan kısmın on iki ve on yedinci sayfaları arasında Türkiye’ye yer verilmiştir. Bu durum, Almanya’nın Ortadoğu’ya yönelik nüfuz ve kültür politikalarında Türkiye’ye verdiği

31 BCA, 030.10.1.231.558.9.5-8.

32 BCA, 030.10.1.231.558.9.6.

33 BCA, 030.10.1.231.558.9.7.

önemden kaynaklanmıştır. Bu yüzden, bu önem verişin bir takım nedenleri sıralanmıştır. Bunlardan birincisi, yukarıda dile getirilen tarihi süreçte iki ülke arasında yaşananların yanında, Türkiye'nin jeopolitik konumudur. Türkiye, Almanya tarafından kendilerini Ön Asya'ya ve Mısır'a bağlayan bir köprü olarak görülmüştür. Ayrıca zihniyet ve dini hassasiyet gibi konulardaki bazı farklılıklar rağmen İslam dünyasının Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'sini "önder bir devlet" sayıp O'na itibar ve hürmet göstermeleri Türkiye'nin önemini ortaya koyan bir başka neden olmuştur.³⁴ Bir başka neden olarak da Türkiye'nin, dinî işlerde haiz olduğu ve hilâfet müessesesine dayanan önderlik mevkiini, yani doğuluların hissiyatına göre manevî ve ruhanî güç ve nüfuzunu terk ederek komşuları üzerinde bir etki ve nüfuz tesisine kalkışmadan milli bir devlet olması ve politika takip etmesi gösterilmiştir. Türkiye'nin gayret ve faaliyetlerini milli işlerinde ve modernleşme yolunda yoğunlaştırması, dikkatlerini bu yöne de toplaması nedenlerden bir diğeri olarak ifade edilmiştir.³⁵

Almanya açısından son derece önemli olan Türkiye'ye ilişkin bilgiler verilerek, bir anlamda durum tespiti yapılmıştır. Bir bakıma Türkiye'de takip edilecek kültür politikaları ortaya konulmadan önce Türkiye'deki mevcut durum ve yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur. Türkiye'deki bilimsel çalışmaların "nisbeten yeni" olduğu hatırlatılmıştır. Türkiye'deki bilim insanlarının bir kısmının Balkanlardan geldiği, bunların genellikle Balkanlar üzerine çalışmalar yapan "amatör" bilim insanları olduğu, bunların çok azının Avrupa'da ve Paris'te eğitim gördüğü dile getirilmiştir. Medrese geleneğinden gelen bilim insanlarının yerel kaldığı, Avrupa aleyhtarı bir gelenekten geldiği ve şiddetli bir şekilde bu geleneğin etkisinde bulunduğu ifade edilmiştir. Atatürk'ün iktidarı eline almasının ardından, Türkiye'de bilim hayatının manzarasının değiştiği, her şeyden önce Türk aydınlarını harekete geçirdiği, çalışmalara yönlendirdiği anlatılmıştır. Bu çalışmalar sonrasında Dünya Tarihi³⁶ için ders kitabı olabilecek bir tarih kitabı yazdırdığı, bu kitabın

34 BCA, 030.10.1.231.558.9.3.

35 BCA, 030.10.1.231.558.9.12.

36 * Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ve yönlendirmesiyle, Türk tarihinin dolayısıyla Türklerin Dünya Tarihi içindeki yerini ortaya koymak amacıyla, Türk Ocağı "Türk Tarihi Heyeti" üyelerinden Afet (İnan) ile Mehmet Tefik, Samih Rıfat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Semseddin, Vâsıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından hazırlanan, ilk olarak Almanların bazı yayımlar üzerine koydukları "Als Manuskript Gedruckt" kaydına uygun, "çoğaltılmış bir müsvedde" şeklinde, 606 sayfalık, tek cilt hâlinde, "Türk Tarihinin Ana Hatları" adını taşıyan bu eser 1930 yılında İstanbul'da Devlet Matbaası'nda tek cilt olarak basılan bir eserdir. Türkiye'nin ilk Dünya Tarihi denemesi şeklinde nitelendirilebilecek bu eser, daha sonra gözden geçilerek, MEB tarafından dört cilt olarak basılmış ve okullarda ders kitabı olarak okutulmuş, nesillerin yetişmesi sağlanmıştır. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Semavi Eyice, "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları", *Belleten*, Cilt 32, Sayı 128 Ankara 1968.

Türklerin dünyada kültürel sahadaki önderlik rollerini ifade etmek gibi önemli bir görevinin bulunduğu dile getirilmiştir.³⁷

Atatürk'ün “*Hudutlarımızı, onların ilerisini görerek tespit etmeliyiz*” sözünün kültür sahasındaki yansımalarının Türkomane’yi ortaya çıkardığı, hedefi aşarak çok uzaklara yöneldiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda eski tarihin ön plana çıkarıldığı, bu hareketin “*Bütün medeniyetlerin menşeiini Türklere yahut onların ırkdaşlarına atfi izafe etmeye muvaffakiyet elverirse bugün Türk milletinin cihanda elde etmek istediği rol manevi istinadını bulmuş olur.*”³⁸ düşüncesine veya anlayışına dayandığı ifade edilmiştir. Böyle bir “*teleolojik spekülasyon*”un milli bilincine henüz ulaşmamış olan bir millet için anlaşılabilir bir şey olduğu, bu bağlamdaki soruların ve cevapların yanlış veya doğru olduğunun bilim tarafından belirleneceği dile getirilmiştir.

Türkiye’deki bilim ve kültür alanındaki durum ortaya konulduktan sonra, Dr. Kürkmann tarafından Almanya için bazı tespitler yapılmış, sonuçlara varılmıştır. Bunlar; “*1. Türklerin kendi kültür ve tarihlerine şiddetli bir alâka duydukları, 2. Bu işi başarmak için kudret ve kabiliyetlerinin noksan olduğu*”³⁹dur. Bir anlamda Türkiye’nin bu alandaki eksikliğine vurgu yapılarak, Almanya’nın Türkiye’ye yönelik nüfuz ve kültür politikalarında tarih araştırmalarına destek vermesi, tarih biliminin aktif bir şekilde kullanılması önerilmiştir. Tarih biliminin etkinleşmesini sağlamak noktasında Almanya’da Türkiye için bir bilim insanı sınıfı yetiştirilmenin gereği üzerinde durulmuştur. Bir bakıma bunun yapılması, Almanya’nın Ortadoğu’ya yönelik nüfuz ve kültür politikalarındaki başarısının en önemli aşaması olarak görülmüştür.

Eğitim-öğretim için Ortadoğu ülkelerinden gelen, çoğunluğu bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından gönderilmiş, o gün için Fransa’dan daha fazla yer alan dil ve tarih öğrencilerinin iyi bir şekilde yetiştirilmesi, Almanya’nın Ortadoğu’ya yönelik nüfuz ve kültür politikalarındaki başarısının en önemli aşaması olarak görülmüştür. Almanya’daki bu öğrencilere sorulduğunda, “*En geç olarak üç nesil sonra artık-yabancı okullara yahut yabancı memleketlerde yetişmiş öğretmenlere muhtaç olmaksızın- kendi memleketlerinde tam bir eğitim-öğretim verilebileceği*”⁴⁰ cevabının verildiği, onlarda böyle bir anlayışın egemen olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun Almanya için avantaj olduğu belirtilerek, yetişen öğrenciler Türkiye’de Türk aydınları arasında yer alacaklarından, Türkiye için Almanya’da bilim insanı sınıfının yetişmesinin son drece önemli olduğu dile getirilmiştir.

37 BCA, 030.10.1.231.558.9.12.

38 BCA, 030.10.1.231.558.9.12-13.

39 BCA, 030.10.1.231.558.9.13.

40 BCA, 030.10.1.231.558.9.13.

Bu nedenlerin ardından, Hitler Almanyası'nın Ortadoğu'da nüfuz bölgesi oluşturmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle, Almanya'nın bu öğrencilerle ilgili yapması gerekenler dile getirilmiştir. Bu görevlerden ilki; Türk öğrencilerin ve özellikle ileride tarihçi olarak Türk yüksekokullarında, üniversitelerinde öğretmenlik yapacak olanların Almanya'daki ikametgâhlarını mümkün olduğunca kolaylaştırmak olarak ifade edilmiştir. İkinci görev ise Türklerin milli mazilerinden bilgi verecek bilim alanlarına daha fazla önem vermek şeklinde dile getirilmiştir.⁴¹

Bunun için yapılması gereken ilk iş olarak da Hatt-ı Mihi (Asur) yazısı üzerinde çalışmak gösterilmiştir. Asur yazısının 1802'de Alman Grotefend (Georg Friedrich Grotefend⁴²) tarafından deşifre edildiği, Asuroloji⁴³ içinde incelendiği, bu bilim alanının İngilizlerin özel uğraş alanı hâline geldiği, Almanların bu konuda geri kaldığı dile getirilmiştir. Ancak Almanların bu alana kattıklarının İngiliz ve Fransızlardan daha fazla olduğu beyan edilmiştir. Bu yüzden, adı geçen bilim alanında hem Almanya'da çalışmaları derinleştirmek hem de Asur bölgelerinde yüzey araştırması ve kazılar yapmak tavsiye edilmiştir.⁴⁴

Yapılması gereken ikinci iş ise Asuroloji içerisinde Türk öğrencileri ilgilendiren Sümer dili ve kültürü üzerinde çalışmalar yapmak olarak dile getirilmiştir. Sümerlerin çivi yazısının çözülmesinin ardından tanındığı, Ön Asya tarihinin başında bulunan bir millet olduğu, bu milletin ırk ve dil bakımından ne olduğu, nereye dâhil olduğunun bilinmediği, bunların yazının ve bazı matematiksel sistemlerin mucidi olarak kabul edildiği, Sümerloji'nin çivi yazısı araştırmalarında ayrı bir bilim dalı olduğu ifade edilmiştir. Bu bilim dalının Türk bilim insanlarını ilgilendirdiği, onlara özellikle ilginç sonuçlar vadetmesi, şimdiye kadar Sümerce ile Türkçe arasında bazı münasebetlerin görüldüğü ancak bu ilişkinin kesin olarak aydınlatılmadığı dile getirilmiştir.⁴⁵ Almanya'da bu konu üzerinde çalışan ve uzman olan Prof. Dr. Poebel Von Rostock'un dört yıl önce ABD'ye Chicago Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'ne gitmesinin ardından, Sümerce'nin Almanya'da artık hiçbir uzman tarafından temsil edilmediği de sözlere eklenmiştir.

41 BCA, 030.10.1.231.558.9.14.

42 Georg Friedrich Grotefend 1775'te Münden'de doğmuştur. Alman yazı ve dil uzmanıdır. **İlkçağ'da Ortadoğu'da** kurulmuş olan pek çok devlette yaygın olarak kullanılan yazı sistemi olan "**Çivi Yazısı**" üzerinde yoğun çalışmalar yapmıştır. Grotefend 1853'te Almanya'nın Hannover şehrinde hayata gözlerini kapamıştır.

43 Asurlular ve ilgili Mezopotamya uygarlıklarını arkeolojik, tarihsel ve dilbilimsel yönlerden inceleyen bilim dalıdır. Sümer ve Babil Uygarlıkları da Asurolojinin konuları arasında sayılmaktadır.

44 BCA, 030.10.1.231.558.9.14.

45 BCA, 030.10.1.231.558.9.14.

Üçüncü iş olarak da Hititler üzerinde çalışmaların, kazıların yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bunların Küçük Asya (Türkiye) ve kuzey kavimlerinin karışmasıyla oluştuğu, onların dillerinde kuvvetli bir “indogerman” etkisinin ve egemenliğinin olduğu dile getirilmiştir. Bir anlamda Almanlarla bağlantılı olabilecekleri düşüncesiyle, Hititler üzerine özellikle yoğunlaşılması gerektiği düşünülmüştür. Bir bakıma Almanların Ortadoğu’daki nüfuz ve kültür politikasında tarihin araçsallaştırıldığı fark edilmiştir. Ayrıca Hititlerin, Ön Asya tarihinde önemli rollerinin olduğu, Akdeniz bölgesinde meydana gelen kavim göçlerinde, özellikle de Etrüsk ve Yunanlıların göçlerinde çok büyük etkiye sahip oldukları dile getirilmiştir.⁴⁶

Hititlerin, Alman bilgini Hugo Winkler’in⁴⁷ girişimi, gayreti ve gücüyle keşfedildiği, Alman Şark Cemiyeti’nin gayretleriyle birikimin oluşturulduğu, bunların Prusya Devlet Müzesi’nde yer aldığı, buradaki eserlerin Fransız Loure ve İngiliz British Museum’da dahi bulunmadığı ifade edilmiştir. Almanya’nın Hitit araştırmalarında kısa bir süre öncesine kadar Dünya’da rakibinin olmadığı belirtilmiştir. Ancak şimdilerde Almanya’nın bu alanda bir tek uzmana sahip olduğu, bu uzmanın yer aldığı Marburg’taki kürsünün 1933-1934 kış yarıyılından itibaren kapatıldığı dile getirilmiştir. Bunun da Ortadoğu için önemi ortada olan sahayı Almanların kaybedeceği anlamı taşıyacağı önemle vurgulanmıştır.

Yapılacak kültür propagandasından biri de Almanya’da bulunan Bergama Müzesi’nin Ön Asya Şubesi’nin tanıtılması, öğrencilerin, araştırmacıların bu yolla Almanya’ya çekilmesi şeklinde önerilmiştir. Bunun için ilk olarak arkeologlar yetiştirmek, bunların özellikle doğunun eski eserleri üzerindeki bilgilerinin artırılması ve olgunlaştırılması tavsiye edilmiştir. Alman üniversitelerinde doğunun eski eserleri ve İslam sanat tarihi konusunda tek bir uzman bile olmadığı için bu konu son derece önemli görülmüştür. Bu bağlamda Ön Asya Şubesi’ne ve Şark Arkeoloji Şubesi’ne üniversitelerde gereken önemin verilmesi, bu alanlarda yeni kürsülerin açılması önerilmiştir. Burada Türkiye’nin bir anlamda bu konularda Almanya’ya karşı yürütmüş olduğu çalışmalara değinilerek Türkiye’nin Ankara ve İstanbul’a birçok bilim insanını çağırdığı, bunları tesadüfen bulduğu ve ülkeye götürdüğü, götürülenlerin Almanya’da çok fazla iddialı kişiler olmadığı dile getirilmiştir. Türkiye’nin Alman bilim insanlarını davet etmesi Almanya’nın bilim gücü veya kültür politikası alanındaki çalışmaların bir sonucu sayılamayacağı da vurgulanmıştır. Gelecekte Alman bilim insanlarının bu şekilde davet ve

46 BCA, 030.10.1.231.558.9.15.

47 ddmkmm

yönelimle karşılaşmalarının beklenmemesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁸ Bir anlamda Hitler Hükûmeti'nden ileride Almanya'nın aleyhine olabilecek bu duruma engel olunması istenilmiştir.

Takip edilecek kültür politikası bağlamında yapılması istenilen işlerden biri de Osmanlı Tarihi'ne önem verilmesidir. Almanya'da İslam İlmi Kürsüsü'nde Türkoloji'nin bir alt dalı olarak var olan Osmanlı Tarihi üzerindeki çalışmaların yetersiz olduğu hatırlatılmıştır. Daha çok doğunun eski eserleri ve tarihi için gösterilen ilgiden dolayı, bu durumun Türkiye için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Almanya'nın Türkler tarafından biraz ihmal edilen Osmanlı Tarihi alanındaki araştırmaları ilerletmesi, Türk öğrencilerin bu alanda Almanya'daki kürsülere geleceği öngörülmüştür. Bu gerçekleşirse Almanya'nın, ne kadar çok Türk öğrenciye Osmanlı Tarihi'ni anlatabilir, kendi kültürünü sevdirebilirse Ortadoğu'da kendine o kadar taraftar sağlayacağına inanılmıştır.⁴⁹

Almanya'nın Türkiye'ye yönelik nüfuz ve kültür politikası kısmının sonunda; Alman kültür politikasının sadece eğitim politikasıyla başarıya ulaşamayacağı, Almanya'nın görevinin yalnızca uzmanlık gerektiren bilgileri öğretmek, uzman yetiştirmek olmadığı Dr. Kürkmann tarafından beyan edilmiştir. Alman nüfuzunu Türkiye'ye yerleştirmek için gerçekleştirilen ilişkileri esaslı bir şekilde derinleştirmenin önemli olduğu dile getirilmiştir. Bunun için her şeyden önce güzel sanatlar üzerinde karşılıklı çalışmaları ilerletmek ve geliştirmek tavsiye edilmiştir. Türk güzel sanatlarının Fransız etkisinde olduğu hatırlatılarak, bu etkinin kırılması için güzel sanatların bütün alanlarına önem verilmesi önerilmiştir.⁵⁰ Bu bağlamda Alman şairlerinin Türkçeye, Türkçelerinin Almancaya çevirisinin yapılması teklif edilmiştir. Bunun da iki taraf arasındaki yabancılaşmayı ve düşünce ayrılıklarını ortadan kaldıracığı ön görülmüştür. Almancaya çevrilecek Türkçe eserlerin de Türk şairlerinin dünya edebiyatındaki yerlerini almalarına yardımcı olacağı ifade edilmiştir. Aynı şekilde müzik ve diğer güzel sanat dallarının da Alman düşünce varlıklarıyla desteklenmesi, canlandırılması ve büyütülmesi tavsiye edilmiştir.

C- Almanya'nın Mısır'a Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikası

Hitler Almanyası'nın Ortadoğu'daki nüfuz ve kültür politikalarında önem vermiş oldukları ülkelerden biri de Mısır'dır. Bu nedenle, bilim insanları

48 BCA, 030.10.1.231.558.9.16.

49 BCA, 030.10.1.231.558.9.16.

50 BCA, 030.10.1.231.558.9.17.

tarafından hazırlanan raporlarda Mısır'a da yer verilmiştir. Mısır, Alman bilim insanları veya Almanlar tarafından “*Müslüman Şarka (Doğuya) açılan bir kapı*”⁵¹ olarak görülmüştür. Müslüman doğunun kapsına ilişkin rapor, Türkiye hakkındaki raporu hazırlayan Dr. Oluf Kürkmann tarafından yazılmıştır. Raporun on sekizinci ve yirmi dördüncü sayfaları arası Almanya'nın Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikasına ilişkindir. Bu nedenle raporların bu kısmında; Almanya'nın Mısır'da takip etmesi gerek nüfuz ve kültür politikası bağlamındaki durum tespitine, yapılması gerekenlere ve önerilere yer verilmiştir.

Dr. Oluf Kürkmann'ın kaleme almış olduğu raporun ilk kısmında; Almanya'nın Mısır'a yönelik takip edeceği nüfuz ve kültür politikasının nedenleri ortaya konulmadan önce, nüfuz ve kültür politikalarını hayata geçirmek için gayret gösterdikleri Türkiye ile Mısır'ın karşılaştırması yapılmış, Mısır'a ilişkin bir takım tespitlere yer verilmiş özellikle Fransızların yapmış oldukları çalışmalardan söz edilmiş yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda; Türkiye'nin yanında Mısır'ın, Ön-Asya'da kesin bir rol oynadığı belirtilmiştir. Ancak bu iki ülkenin fikrî ve manevî alanda birbirine zıt, ters bir durumda bulunduğu dile getirilmiştir. Türkiye'nin Avrupa'daki örneğine göre modernleşmenin temsilcisi, Mısır'ın ise “İslam'ın ve İslam Orthodoxyesi'nin melce (sığınağı) ve istinatgâhı (dayanağı)”⁵² olduğu ifade edilmiştir.

Mısır'ın kendisini Avrupa'ya entegre etmek için yaklaşık yüz yıldan beri giderek artan bir şekilde girişimlerde bulunduğu hatırlatılarak bu durumun Mısır'da olağanüstülük meydana getirdiği ifade edilmiştir. Modernleşme süreci bağlamında Mısır'da yapılan çalışmaların, Mısırlıların Avrupa'yı yakından tanınmasına neden olduğu dile getirilmiştir. Bunun da bir taraftan Mısır'ın milli bağımsızlık düşüncesini, bir taraftan da Avrupa'nın fikir ve düşüncelerinin, manevî nüfuz ve etkisini ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Avrupa'nın bu nüfuz ve etkisinin “*koyu Müslümanlık*” inancını sarstığı az çok bariz bir şekilde görülünce Mısır'ın bağımsızlığı için çalışanların, bağımsızlık taraftarlarının, Avrupalılaşmayı savunanların, dinî liberalizm anlayışını benimseyenlerin “İslam Orthodoxye”sine ve İngiliz politikasına karşı cephe aldıkları ifade edilmiştir.⁵³

Mısır hakkında yapılan analiz ve değerlendirmelerin, Türkiye'den farklı olarak, daha çok ve özellikle “*dinî sahaya*” ilişkin olduğu belirtilmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak da İslamiyet hakkında bilgi sahibi olmadan Mısır'ın

51 BCA, 030.10.1.231.558.9.24.

52 BCA, 030.10.1.231.558.9.18.

53 BCA, 030.10.1.231.558.9.18.

tanınamayacağı, anlaşılamayacağı vurgulanmıştır. İslamiyet'in esasının ise Kur'an-ı Kerim'in içerdiği ilahi tebligâta, emir ve nehiylere dayandığı dile getirilmiştir. Bununla birlikte, Kral I. Fuad'ın teşvikiyle, İslâm dünyası için “*enyüksek mektep olan Ezher Camii*”⁵⁴ ulemasının katılımı, gayretiyle Kur'an-ı Kerim'in kabul gören yeni bir metnin (tefsirinin) yayımlandığı hatırlatılmıştır. Ayrıca Mısır'da İslâmiyet'in ve siyasi meselelerin ortaya konulmasına, açıklanması ve tartışılması ile ilgili olarak pek çok literatürün, birikimin, kaynağın olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda din tarihine, Arapların cahiliye ve putperestlik dönemine, tarikatlara, İslam tasavvufuna ilişkin incelemelerin, araştırmaların da önemli bir rol oynayacağı sözlere eklenmiştir. Ancak bütün bu çalışmaları yapan bilim insanlarının Paris'te bulunduğu, bunların bir kısmının doğulu olduğu, buralara çekildikleri, sözü edilen konulardaki çalışmaların bunlar tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bunların etrafında doğudan gelmiş, getirilmiş doğulu gençlerin oluşturduğu bir yeni zümrenin bulunduğu da dile getirilmiştir.

Mısır'a ilişkin durum tespitine devam edilerek Fransa'ya giden gençlerin buralarda kendi ülkelerindeki eski bir gelenek olan bilimsel araştırma ve inceleme yöntemlerini muhafaza imkânı buldukları, bu fırsatın sunulduğu ifade edilmiştir. Bu şekilde, Fransızların, Paris'in takip ettiği yöntemle doğuyu kendisine en emin bir biçimde bağlayacağına inandıkları dile getirilmiştir. Dayanak noktasının ve hareket kaynağının Kur'an-ı Kerim olduğu belirtilerek bu alanda yapılacak çalışmalara Almanya'nın destek olabileceği ifade edilmiştir. Bunun yapılabilmesinin mümkün olduğu, dini kitaplar üzerinde yüzlerce yıl süren çalışma geleneğine ve altyapıya sahip oldukları hatırlatılmıştır. Hristiyan teologların “*Ahd-i Atik ve Cedit-i Atik*”in güvenilir bir metnini ortaya çıkarabilmek için uzun süren, zahmetli bir çalışmaya imza attıkları dile getirilmiştir.⁵⁵ Bir anlamda Alman teologların da ve bilim insanlarının da “metin kritiği” yapabileme yeteneğinin olduğu beyan edilmiştir.

Ancak İslam dünyasında, doğuda “*metin kritiği*” yapmaya ilişkin çalışmaların o güne kadar tam olarak yapılamadığı, bu “*modern ilim anlayışı*”na uygun davranılmadığı dile getirilmiştir. Bu bağlamda yapılan ilk çalışmanın ise yukarıda ifade edilen, Kral I. Fuad'ın teşvikiyle hazırlanan Kur'an-ı Kerim olduğu önemle vurgulanmıştır. Fakat böyle bir çalışma yapmanın, “*sahih bir Kur'an metni*” oluşturmanın da zorluğu dile getirilmiş, “*filolojik bakımdan sahif bir Kur'an metni*”⁵⁶ meydana getirmek için çalışan, Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde bu konunun tartışılmasını isteyen Alman bilim insanının öldürüldüğü ifade edilmiştir.

54 BCA, 030.10.1.231.558.9.18.

55 BCA, 030.10.1.231.558.9.19.

56 BCA, 030.10.1.231.558.9.19.

Dr. Oluf Kürkmann tarafından yapılan bu tespitlerin ardından, Almanya'nın geniş ölçekte İslam dünyasına ve Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikasının temel nedeni ortaya konulmuştur. Bu politikanın başlıca amacının; İtilaf Devletleri'nin Almanya aleyhinde yaratmaya çalıştığı antipatiyi, olumsuz durumları ve havayı değiştirmek, İslam dünyasında Avrupa'ya karşı kökleşmiş düşmanca düşünceyi ortadan kaldırmak, bu sayede Mısır'da Almanya'ya yönelik dostane bir hava oluşturmak olduğu ifade edilmiştir. Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikasında takip edilecek yol da ortaya konulmuştur. Bu yapılırken “*doğrudan doğruya ferdlere teveccüh etmek (yönelmek) en iyi ve doğru bir hareket olur*”⁵⁷ denilerek merkeze insanın, kişilerin alınması gereği ortaya konulmuştur. Bunun nedeni olarak da Mısırlıların, doğu toplumlarının tümü gibi bütün yeni ve parlak şeylere baktıklarından, “*mahirane bir şekilde yapılacak ferdi propagandaya*” çok uygun olmaları gösterilmiştir. Ayrıca Mısırlıların, Türkler gibi soğuk kanlılıkla yorum ve değerlendirme yapamadıkları, garip fikirlere sahip oldukları ve abartıya kaçmalarının da göz önünde bulundurulması istenilmiştir. Bu abartılı durumun olumsuz yönünün İtilaf Devletleri'nin zehirleyici propagandalarıyla oluşması, olumlu tarafının ise “*Almanya'nın teknik bakımdan bir mucizeler diyarı*” olarak sayılması, İngilizlerin “*sıkıştırma politikasıyla*” ortaya çıkan efsaneye dayanması olduğu ifade edilmiştir.

Yukarıda dile getirilen temel neden ve varılmak istenilen amaç doğrultusunda Dr. Oluf Kürkmann tarafından Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası bağlamında yapılması gereken çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bu çalışmaların başında; Ortadoğu'nun, hatta Hindistan ve Afrika'nın mukaddes kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in hem bilimsel hem de teolojik ihtiyaçlara cevap verecek şekilde ortaya konulması gerektiği ifade edilmiştir. Bir anlamda, Mısır ve diğer İslam dünyasında nüfuz ve kültür politikasının başarıya ulaşabilmesi için Ortadoğu'da, Afrika'da ve Hindistan'daki Müslümanlar tarafından kabul görececek bir Kur'an metni veya tefsiri çalışmasının yapılması ilk önemli iş olarak görülmüştür. Bunun yapılması hâlinde Almanya'nın Mısır'da ve İslam dünyasında “*emsalsiz bir şeref ve sarsılmaz bir mevki (konum)*”⁵⁸ elde edeceği beyan edilmiştir. Bu sayede Almanya ile çok zayıf ilişkisi olan ve herhangi bir nedenden dolayı ilişkiye geçmiş ancak bunu devam ettirmeyen Müslüman ülkelerin hepsiyle geniş bir şekilde ilişki yolunun açılacağı belirtilmiştir. Ayrıca böyle bir çalışmanın yapılmasının; İslami geleneklerin hâlen güçlü olduğu İslam dünyasının Avrupa'nın nüfuz ve etkilerine karşı az çok etkili bir şekilde karşı duruş sergilemeleri hâlinde, bu ülkelere “*ayak basmak*”

57 BCA, 030.10.1.231.558.9.22.

58 BCA, 030.10.1.231.558.9.19.

istenildiği zaman, onlara özel şekillerle, fikirlerle, telakkilerle (anlayışlarla) donanmış olarak gitmek gerektiği de dile getirilmiştir.

Yapılması gereken ikinci iş olarak; Arap dili ve edebiyatı, bu dille yapılmış eski ve yeni kaynaklarla ilgili çalışmalara büyük oranda hız verilmesi ifade edilmiştir. Bir bakıma nüfuz kurulmak istenilen bölgenin ve ülkenin temel dilinin bilinmesi tavsiye edilmiştir. Bunun yapılmasının yalnız Arap kültür dünyasını Almanya'ya tanıtmak için değil aynı zamanda Müslümanlara onların problemleri ve çözümleri için Almanya'nın gösterdiği samimi ilgiyi göstermesi bakımından da önemli olacağı vurgulanmıştır.⁵⁹

Eski Mısır kültürünün araştırılması, bu bağlamda eserlerin ortaya konulması, Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası kapsamında yapılması gereken üçüncü iş olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda; eski dönemlere ve eserlere yönelik araştırmaların Türkiye'deki gibi Mısır'da da geliştiği belirtilmiştir. Ancak Mısır'daki şartların Türkiye'den biraz farklı olduğu dile getirilmiştir. Mısır'da İslam medeniyeti ve kültürü yanında Kiptilerin yani Hristiyan Mısırlıların da kültür ve medeniyetinin olduğu, Kiptilerin milli kültürleri içerisinde eski Mısır kültürünün unsurlarını barındırdıkları hatırlatılmıştır.⁶⁰ Bu nedenle, Kiptilerin eski Mısır kültürünü kendi tarihlerinin başına koyma eğiliminde oldukları, bunun da son zamanlarda moda hâline geldiği ifade edilmiştir. Bunun da Ejiptoloji'nin (Mısıroloji) Mısır halkı arasında yaygınlaşmasına neden olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de olduğu gibi Mısır'da da ağırlıklı olarak Avrupalılar tarafından yapılan eski çağa ilişkin, tek tek kişiler bağlamındaki araştırmalara devam edilmekle birlikte, o ülkelerde karşılaşılan zorluklar nedeniyle bu çalışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülemediği ifade edilmiştir. Bu zorlukların da daha çok İslam ülkelerindeki bilimsel araştırma ve çalışma yöntemlerinden kaynaklandığı, bu yüzden Almanya'nın bu konularda misyon üstlenmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Bu konuda Fransızların ve İngilizlerin daha fazla çalışma yaptıkları, yapmaya devam ettikleri belirtilerek Fransız Jean-François Champollion⁶¹ tarafından 1802 yılında Hiyerogliflerin deşifre edilmesinin ardından bu ülkelerin Mısır ile daha fazla ilgilenmeye, kültür politikası takip etmeye başladıkları ifade edilmiştir. Bu bağlamda Fransızların ve İngilizlerin siyasal nedenlerle kendilerine açık olan Mısır'da arkeolojik yüzey araştırmaları, kazılar yaptıkları, bu şekilde Ejiptoloji (Mısıroloji) alanında kendilerine üstünlük sağladıkları

59 BCA, 030.10.1.231.558.9.20.

60 BCA, 030.10.1.231.558.9.20.

61 Jean-François Champollion, Fransa'nın güney batısında yer alan Figeac kentinde 23 Eylül 1790'da doğmuştur. Fransa'nın en önemli filoloji ve doğu (orient) uzmanlarından biridir. Çalışmalarını özellikle Mısır hiyeroglifleri üzerine yoğunlaştırmıştır. Champollion 4 Mart 1832'de Fransa'nın başkenti Paris'te yaşamını yitirmiştir.

dile getirilmiştir.⁶² Ejiptoloji (Mısıroloji) araştırmalarında Almanların yapının başlıca filoloji çalışmalarından ibaret olduğu, bu çalışmalarında bir olgunluğa doğru ulaştığı belirtilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan ve Kral I. Fuad’a sunulan eski Mısır dili hakkındaki szlğun önemli bir çalışma olduğu hatırlatılmıştır. Bu çalışmaların sonrasında, Fransız ve İngilizlerin yapmış olduğu çalışmalara ve göstermiş oldukları gayretlere rağmen Mısır Eğitim Bakanlığının yurt dışına göndermiş olduğu öğrencilerden Berlin niversitesi’nde Felsefe Doktorası yapmalarını istediği ifade edilmiştir.

Ejiptoloji’nin (Mısıroloji) içinde Mısır arkeolojisinin de yer aldığı, kazıların bu kapsamda gerçekleştirildiği, filoloji ve arkeolojinin Türkiye’deki aksine birbirinden ayrılmadığı dile getirilmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak Asuroloji’nin Sümerler, Akadlar, Asuriler, Elamlar, Hitiler, Chaldlar gibi pek çok kültür dairesini içinde bulundurmaması gösterilmiştir. Ejiptoloji’de (Mısıroloji) ise tek bir milletin tarih ve kültürünün araştırıldığı, incelendiği ve bu konu üzerinde çalışan uzmanlar arasında bu konuda herhangi bir anlaşmazlığın olmadığı dile getirilmiştir.⁶³

Dr. Oluf Kürkmann tarafından, Türk ğrencilere nasıl davranılıyorsa Mısırlı ğrencilere de aynı Şekilde davranılması istenilmiştir. Bu Şekilde yetişen Mısırlı ğrencilerin ülkelerine döndüklerinde, “*Kahire’deki krsleri ve direktör (müdür) makamlarını eline geçireceği*”⁶⁴ ifade edilmiştir. Daha sonra bunun da Mısır-Almanya ilişkilerinin gelişmesini sağlayacağı dile getirilmiştir. Ancak Almanya’ya gelen Mısırlı ğrencilerin, Türk öğrencilerden çeşitli bakımlardan ayrıldıklarına dikkat çekilmiş, bir anlamda ona göre davranılması istenilmiştir. Mısır’dan gelen veya getirilecek ğrencilerin Türk ğrenciler gibi “*makul zihniyette*” olmadığı, bütün Avrupa kaynaklı teknolojik gelişmeler, değerler, unsurlar karşısında Türklerden daha fazla “*yabancılık hissettikleri*” belirtilmiştir. Bunda coğrafyanın etkisinin olması kadar Mısırlı ğrencilerin İslamiyet’in etkisiyle oluşmuş olan “*fikri ve ruhi*” durumlarının sürekli olarak hissedildiği, genellikle örtülü bir Şekilde yine de etkisini gösterdiği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak, Mısır’ın Fransa’nın ve İngilizlere’nin nüfuzunda kalması, bu etkinin sadece “*kültür cilası*”⁶⁵ Şeklinde olmadığı, çok güçlü bir etki hâlinde bulunduğu ifade edilmiştir.

Mısır’a yönelik takip edilecek nüfuz ve kültür politikasında yapılması gerekenler sıralamasında son olarak Mısır’ın İngiliz ve Fransız nüfuzuna karşı yapacağı mücadelede, bağımsızlık sürecinde desteklenmesi, Mısır’ın yanında

62 BCA, 030.10.1.231.558.9.20.

63 BCA, 030.10.1.231.558.9.21.

64 BCA, 030.10.1.231.558.9.21.

65 BCA, 030.10.1.231.558.9.22.

durulması ifade edilmiştir. Mısır'ın bir “*hürriyet ve istiklal hareketi*” içine girdiği dile getirilmiştir. Bunun da Alman nüfuz politikaları için uygun bir zemin hazırladığı belirtilmiştir. Mısır'ın kendisi için örnek oluşturabilecek bir Avrupalı millet arayışı içerisinde bulunduğu tespiti yapılmıştır. Ülkeyi İngiliz ve Fransız nüfuzundan kurtarmak, özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturmak isteyen Mısırlı aydınların, her ne kadar Türkiye'yi örnek olarak görmeleri hatırlatılsa da bu hedeflere ulaşmanın şartlarının Mısır'da Türkiye'dekinden farklı olduğu, şartların uygun olmadığı dile getirilmiştir.⁶⁶ Böylece Almanya'nın “*Müslüman şarka açılan bir kapı*” olarak görülen Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası bağlamında yapılması gerekenler ortaya konulmuş, bir anlamda Hitler Almanyası'nın bu politikaları hayata geçirmesi istenilmiştir.

SONUÇ

Hitlerin 1934 yılında tam anlamıyla iktidarı eline almasının ardından, Almanya yeniden hayat sahası (Lebensraum) oluşturma ve bir Dünya Gücü (Weltmacht) olma politikasına dönmüştür. Bu politikalar çerçevesinde, Almanya'nın kuruluşundan itibaren takip etmiş olduğu “*doğuya doğru*” politikası bağlamında, yeniden dünya iletişiminde hayati öneme sahip stratejik bir bağlantı noktası olan Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu yönelişin en önemli nedeninin Adolf Hitler'in I. Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya'nın, Ortadoğu'da, İngiltere ve Fransa ile karşılaştırıldığı zaman, ekonomik ve politik nüfuz açısından oldukça geride kaldığını fark etmiş olması olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, Nazi uzmanları Ortadoğu, Araplar, İslamiyet, Arapların ve İslam güçlerinin sahip oldukları potansiyeller hakkında da incelemeler yaptıkları fark edilmiştir.

Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik nüfuz politikasında ekonomik propagandanın ve araçların yetersiz kalacağını bilinciyle, ekonomik genişleme faaliyetini kültür propagandası ve kültürel genişleme ile birlikte yapması gerektiğini kavradığı, çalışmalarını bu alanlara yönlendirdiği, bu çerçevede çalışmalarda bulunduğu tespit edilmiştir. Hatta Almanların kültür propagandasının ekonomik propagandaya göre daha etkili olduğunu kavradıkları gözlemlenmiştir. Almanları ilgilendiren ve kendilerine özgü bir kültür oluşturmak üzere bu ülkelerdeki kültür propagandasının, ekonomik propagandayla desteklendiği görülmüştür. Ortadoğu'daki nüfuz ve kültür politikasının yönteminin de ortaya konulduğu anlaşılmış; önce Ortadoğu'da Alman kültürünün uyulması, kabul edilmesi gereken bir örnek kültür olarak

66 BCA, 030.10.1.231.558.9.22.

sunulmasının, zorlama yapılmamasının ve daha sonra da Ortadoğu'daki ülkelerde yaşayan insanlara Alman kültürünün benimsetilmesinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Hitlerin iktidara gelmesinin ardından Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik takip etmiş olduğu nüfuz ve kültür politikasında dikkate alınan ilk ülkenin Türkiye olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle bilim insanları tarafından hazırlanan raporda ilk olarak Türkiye'den söz edildiği fark edilmiştir. Bu durumun, Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik nüfuz ve kültür politikalarında Türkiye'ye önem vermesinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bu yüzden, bu önem verişin nedenlerinin raporda sıralandığı görülmüştür. Türkiye'nin jeopolitik konumu, yukarıda dile getirilen tarihi süreçte iki ülke arasında yaşananların yanında, ilk önemli neden olarak dile getirilmiştir. Türkiye, Almanya tarafından kendilerini Ön Asya'ya ve Mısır'a bağlayan bir köprü olarak görülmüştür. Ayrıca zihniyet ve dini hassasiyet gibi konulardaki bazı farklara rağmen İslam dünyasının Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'si'ni "önder bir devlet" sayıp, O'na itibar ve hürmet göstermesinin bir diğer neden olduğu dile getirilmiştir. Bir başka neden olarak da Türkiye'nin, dinî işlerde haiz olduğu ve hilâfet müessesesine dayanan önderlik mevkiini, yani doğuluların hissiyatına göre manevî ve ruhanî güç ve nüfuzunu terk ederek komşuları üzerinde bir etki ve nüfuz tesisine kalkışmadan milli bir devlet olması ve politika takip etmesinin gösterildiği fark edilmiştir.

Türkiye'deki bilim ve kültür alanındaki durum ortaya konulduktan sonra raporlarda Almanya için bazı tespitlerin yapıldığı, sonuçlara varıldığı görülmüştür. Bu tespitlerin; "*Türklerin kendi kültür ve tarihlerine şiddetli bir alâka duydukları, bu işi başarmak için kudret ve kabiliyetlerinin noksan olduğu*" şeklinde ifade edildiği anlaşılmıştır. Bir anlamda Türkiye'nin bu alandaki eksikliğine vurgu yapılarak Almanya'nın Türkiye'ye yönelik nüfuz ve kültür politikalarında tarih araştırmalarına destek vermesi, tarih biliminin aktif bir şekilde kullanılması önerilmiştir. Alman kültür politikasının sadece eğitim politikasıyla başarıya ulaşamayacağı, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik nüfuz ve kültür politikasının başarıya ulaşabilmesi için Almanya'nın görevinin yalnızca uzmanlık gerektiren bilgileri öğretmek, uzman yetiştirmek olmadığı, aynı zamanda her şeyden önce güzel sanatlar üzerinde karşılıklı çalışmalarını ilerletmek ve geliştirmek olduğu önemle vurgulanmıştır.

Hitler Almanyası'nın Ortadoğu'daki nüfuz ve kültür politikalarında önem vermiş oldukları ülkelerden birinin de Mısır olduğu anlaşılmıştır. Mısır, Alman bilim insanları veya Almanlar tarafından "*Müslüman Şarka (Doğuya) açılan bir kapı*" olarak görülmüştür. Almanya'nın Mısır'a yönelik takip edeceği nüfuz ve kültür politikasının nedenleri ortaya konulmadan önce, nüfuz ve kültür politikalarını hayata geçirmek için gayret gösterdikleri Türkiye ile Mısır'ın

karşılaştırmasının yapıldığı, Mısır'a ilişkin bir takım tespitlere yer verildiği, özellikle Fransızların yapmış oldukları çalışmalardan söz edildiği, yorum ve değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda; Türkiye'nin yanında Mısır'ın, Ön-Asya'da kesin bir rol oynadığı belirtilmiştir. Ancak bu iki ülkenin fikrî ve manevî alanda birbirine karşı zıt, ters bir durumda bulunduğu dile getirilmiştir. Türkiye'nin Avrupa'daki örneğine göre modernleşmenin temsilcisi, Mısır'ın ise "İslam'ın ve İslam Orthodoxie'sinin melce (sığınağı) ve istinatgâhı (dayanağı)" olduğu ifade edilmiştir. Mısır hakkında yapılan analiz ve değerlendirmelerin, Türkiye'den farklı olarak, daha çok ve özellikle "dini sahaya" ilişkin olduğu görülmüştür. Bunun en önemli nedeni olarak da İslamiyet hakkında bilgi sahibi olmadan Mısır'ın tanınamayacağını farkına varıldığı anlaşılmıştır.

Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası bağlamında Almanya'nın yapması gerekenlerin de ortaya konulduğu fark edilmiştir. Bu çalışmaların başında; Ortadoğu'nun, hatta Hindistan ve Afrika'nın mukaddes kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in hem bilimsel hem de teolojik ihtiyaçlara cevap verecek şekilde ortaya konulması ifade edilmiştir. Bir anlamda, Mısır ve diğer İslam dünyasında nüfuz ve kültür politikasının başarıya ulaşabilmesi için Ortadoğu'da, Afrika'da ve Hindistan'daki Müslümanlar tarafından kabul görececek bir Kur'an metni veya tefsiri çalışmasının yapılması ilk önemli iş olarak görülmüştür. Bundan başka; Arap dili ve edebiyatı, bu dille yapılmış eski ve yeni kaynaklarla ilgili çalışmalara büyük oranda hız verilmesi istenilmiştir. Bir bakıma nüfuz kurulmak istenilen bölgenin ve ülkenin temel dilinin bilinmesinin tavsiye edildiği görülmüştür.

Bunun yapılmasının yalnız Arap kültür dünyasını Almanya'ya tanıtmak için değil, aynı zamanda Müslümanlara onların problemleri ve çözümleri için Almanya'nın gösterdiği samimi ilgiyi göstermesi bakımından da önemli olacağı vurgulanmıştır. Eski Mısır kültürünün araştırılması, bu bağlamda eserlerin ortaya konulmasının, Mısır'a yönelik nüfuz ve kültür politikası kapsamında yapılması gereken üçüncü iş olarak ifade edildiği anlaşılmıştır. Bu kapsamda yapılması gerekenlerden birinin de Mısır'dan Almanya'ya gelen öğrencilere ilgi, özen ve kolaylık gösterilmesi olduğunun tespiti yapılmıştır. Mısır'a yönelik takip edilecek nüfuz ve kültür politikasında yapılması gerekenler sıralamasında son olarak Mısır'ın İngiliz ve Fransız nüfuzuna karşı yapacağı mücadelede, bağımsızlık sürecinde desteklenmesi, Mısır'ın yanında durulması gereği siyasilere önerilmiştir. Bütün bunlardan sonra Almanya'nın Ortadoğu'ya yönelik takip edeceği nüfuz politikasında kültür politikasının daha etkili, ucuz, kalıcılığı olan ve uzun vadeli bir yol ve yöntem olduğu anlaşılmıştır. Bir anlamda uluslararası ilişkilerde son dönemlerde adından sıkça

söz edilen “yumuşak güç”ün en önemli unsurlarından olan kültür politikasının Almanya’nın Ortadoğu’ya yönelik nüfuz politikasında önemli bir araç olarak kullanıldığı fark edilmiştir. Bu nedenle, adı geçen güç unsurunun Türkiye’nin de Balkanlar’da, Ortadoğu’da, Avrasya’da benzer şekilde kullanılabileceği, etkili ve verimli olabileceği, olumlu sonuçlar doğurabileceği söylenebilir.

Kaynakça

A- Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.1.231.558.9.1.

B- Yayınlar

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, Alkim Yayınevi, İstanbul 1997.

BAKIRTAŞ, İbrahim-Mustafa Bıyıklı, “Uluslararası Politik İktisat Bağlamında Almanya’nın Orta Doğu’ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları (Hitler Dönemi)”, 38. (ICANAS) *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15.09.2007: Bildiriler: Uluslararası İlişkiler*, (Yay. Haz.: Zeki Dilek.ve diğ.), I. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.261-278.

BEYDİLLİ, Kemal, “Bağdat Demiryolu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt:4, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s.442-444.

DAYCOCK, Davis William, *The KPD and the NSDAP: A Study of the Relationship between Political Extremes in Weimar Germany, 1923-1933*, Unpublished Doctoral Dissertation, University of London, The London School of Economics and Political Science London 1980.

DURSUN, Davut, “Almanya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt:2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1989, s. 510-520.

EYİCE, Semavi, “Atatürk’ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları”, *Bellekten*, Cilt:32, Sayı:128, TTK Yayını, Ankara 1968, s.509-526.

HİRSZOWİCZ, Lukasz, “The Course of German Foreign Policy in the Middle East between the World Wars”, *Germany and the Middle East, 1835-1939: International Symposium* (ed. Jehuda L. Wallach), Tel-Aviv University, Israel Press Ltd, Telaviv 1975, pp. 175-209.

KALDOR, Nicholas, “The German War Economy”, *The Review of Economic Studies: 1945-46*, 13 (1), Oxford University Press, Oxford 1946, pp. 33-52,

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.

REYHAN, Cenk, “Türk- Alman İlişkilerinin Tarihi Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, Cilt:69, Sayı:254, TTK Yayını, Ankara 2005, s. 217-266.

SEZER, Ayten, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, Özel Sayı, Ankara 1999, s. 169-184.

SHAMİR, Haim, “The Middle East in the Nazi Conception”, *Germany and the Middle East, 1835-1939: International Symposium* (ed. Jehuda L. Wallach), Tel-Aviv University, Israel Press Ltd, Telaviv, pp. 167-174.

TRUMPENER, Ulrich; “Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, (Ed.: Marian Kent), (Çev.: Ahmet Fethi), İstanbul 1999, s. 129-164

TUL, Ahmet Muazzez, “Orta Doğu'nun Jeopolitik ve Stratejik Durumu”, *Orta Doğu*, Sayı:7, İstanbul 1961, s. 13-17.

UÇAROL, Rifat *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, İstanbul 2010.

ZÜRCHER, Erik Jan, “Introduction: The Ottoman Jihad, the German Jihad and the Sacralization of War”, *Jihad and Islam in World War I*, (Ed. Erik Jan Zürcher), Leiden University Press, Chicago 2016, pp. 13-27.